

Шульга М. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри земельного та аграрного права Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА

Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» від 17 жовтня 1990 р. (зі змінами та доповненнями) передбачає комплекс організаційно-економічних та правових заходів, реалізація яких має забезпечувати пріоритетність такого розвитку. Йдеться, зокрема, про формування належної соціальної інфраструктури села, створення необхідної ресурсної бази для всебічного розвитку соціальної інфраструктури, повне ресурсне забезпечення капітальних вкладень для соціально-економічного розвитку села та ін. Державне інвестування розвитку соціальної сфери села повинно виступати джерелом будівництва в сільській місцевості об'єктів освіти, охорони здоров'я, культури і спорту, водопроводів, каналізаційних систем і споруд, мережі газо- і електропостачання, шляхів, об'єктів служби побуту та ін. Але наведені положення Закону виявилися декларативними і не були виконані.

У процесі реформування аграрних та земельних відносин питання щодо соціального розвитку села відійшло на задній план. Так, Закон України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001 – 2004 років» від 18 січня 2001 р. був скерований на стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення. Водночас в ньому не йшлося про державну підтримку соціальної сфери села, створення належних умов життя і праці сільських жителів, які складають третину населення України. Це стосується і Закону України від 24 червня 2004 р. «Про державну підтримку сільського господарства України», який теж ігнорує соціальні умови життя і праці сільських жителів.

Державна політика в зазначеній сфері виявилась недолугою. Як констатується в постанові Верховної Ради України від 6 лютого 2003 р. «Про рекомендації парламентських слухань про хід реформування та заходи щодо поліпшення ситуації на селі» середньомісячна зарплата в сільсько-

му господарстві є найнижчою серед галузей економіки країни, більше половини працездатних сільських жителів не мають роботи, вони не зайняті у сільськогосподарському виробництві, припинилось оновлення матеріальної бази соціальної сфери села, різко погіршилась демографічна ситуація на селі. Спостерігається тенденція, коли з карти України внаслідок обезлюднення зникаються з обліку (зникають) сільські населені пункти.

Сьогодні ситуація на селі ще більше загострюється. Як відомо, за радянських часів левову частку витрат, пов'язаних з соціально-економічним та культурним розвитком села і в цілому сільської території, несли держава та місцеві колективні сільськогосподарські підприємства. У процесі ж реформування аграрного сектора чітко визначилися напрями діяльності: новостворені аграрні формування почали займатися виключно агробізнесом, а органи місцевого самоврядування – соціальними проблемами села. На жаль, позитивних змін у соціально-економічному розвитку села не відбулося, оскільки фінансове забезпечення бюджетів сільських громад є мізерним. Це одна з головних причин сучасного занепаду села. Фактично не спрацьовує ст. 42 Конституції України, згідно з якою матеріальною та фінансовою основою місцевого самоврядування виступають, зокрема, земля та інші природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах.

Слід також мати на увазі, що сплата податків сільськогосподарськими товаровиробниками (зокрема, корпоративними підприємствами холдингових компаній), які використовують сільськогосподарські угіддя на умовах оренди, здійснюється за місцем державної реєстрації відповідної юридичної особи, а не за місцем ведення господарської діяльності. При такій ситуації фактично унеможливорюється ефективне наповнення місцевих бюджетів. Якщо ж враховувати, що переважна більшість сільськогосподарських товаровиробників користуються пільговими податковими режимами, здійснюючи підприємницьку діяльність (наприклад, фіксованим сільськогосподарським податком), то стає очевидним, що ті ж корпоративні підприємства холдингових компаній перетворюються переважно у бізнес-проекти, основною метою яких виступає одержання надприбутків.

Наразі можна констатувати, що майже усі доходи, які створюються при виробництві сільськогосподарської продукції виводяться за межі територіальних громад сільських населених пунктів. Разом з тим в умовах сьогодення сформувалась стійка тенденція різкого розширення пло-

щі сільськогосподарських угідь, які використовуються на умовах оренди крупними сільськогосподарськими товаровиробниками – агрохолдингами. Така агрохолдингізація сільськогосподарського виробництва, по-перше, суттєво зменшує кількість робочих місць в аграрній сфері за рахунок використання іноземної досконалої техніки, по-друге, залишає без підтримки та оновлення об'єкти соціальної інфраструктури села, оскільки підтримка та розвиток сільської інфраструктури не є характерною функцією господарюючого суб'єкта, по-третє, витісняє дрібних і середніх сільськогосподарських товаровиробників.

Загальновідомо, що доцільність встановлення обмежень щодо площі сільськогосподарських угідь, які орендує одна особа, обумовлена перш за все необхідністю стримування накопичення орендованих сільськогосподарських угідь агрохолдингами. Але запровадження таких обмежень навряд чи буде ефективним. Агрохолдинг як виробниче формування являє собою сукупність (декілька) самостійних юридичних осіб, які перебувають між собою у відносинах корпоративного підпорядкування. Між учасниками агрохолдингу можуть існувати й інші правові відносини, скажімо, договірні. Характерною рисою агрохолдингу є те, що його земельним масивом володіє не одна, а певна кількість юридичних осіб. Вони формально є самостійними господарюючими суб'єктами та мають право орендувати сільськогосподарські угіддя від свого імені, а не від імені агрохолдингу. Отже проблема концентрації сільськогосподарських угідь у орендному користуванні агрохолдингів, як слушно підкреслюється в літературі [1], лежить не в адміністративній, а в економічній сфері. Вирішувати її доцільно шляхом застосування методів економічного впливу на крупних орендарів сільськогосподарських угідь. Одним з варіантів вирішення зазначеної проблеми могло б бути введення прогресивного земельного податку за використання земель сільськогосподарського призначення. Так, земельне оподаткування у звичайному розмірі може стосуватись земельної ділянки певної площі. Якщо ж агрохолдинг використовуватиме земельну ділянку, розмір якої перевищує встановлену площу, то сплата податку повинна здійснюватися у підвищеному розмірі.

Було б доречним всебічно і детально опрацювати висловлену в засобах масової інформації пропозицію щодо покладення на крупних сільськогосподарських товаровиробників, які орендують землі сільськогосподарського призначення, додаткового обов'язку сплати до місцевого бюджету певної суми в залежності від площі сільськогосподарських

угідь. Такий підхід забезпечуватиме спільні інтереси сільськогосподарських територіальних громад.

Проблема відродження села – складана і комплексна проблема. Їх вирішення потребує відповідних адекватних заходів. Видається, що окрім наведених положень була б доцільною реалізація і ряду організаційних заходів. Йдеться, зокрема, про підтримку дрібних та середніх сільськогосподарських товаровиробників, які переважно проживають в місцях ведення агробізнесу та разом з членами своїх сімей користуються об'єктами сільської інфраструктури. Позитивне значення набуватиме і створення цими суб'єктами сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та ін.

Список використаних джерел

1. Кулинич П.Ф. Як впорядкувати оренду земель на селі / П.Ф. Кулинич // Земельне право України: теорія і практика. – 2012. – № 9. – С. 21-25.

Коссак В. М., Львівський національний університет ім. Івана Франка завідувач кафедри цивільного права та процесу доктор юридичних наук, професор

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВЧИНЕННЯ НІКЧЕМНОГО ПРАВОЧИНУ

Вчинення правочинів є однією з основних правових форм опосередкування цивільного обороту. З іншого боку правочин є юридичним фактом виникнення, зміни та припинення цивільних прав та обов'язків. Останнє пов'язується з правомірністю правочинів. В Цивільному кодексі України передбачена презумпція правомірності правочину. Правочин вважається правомірним, якщо його недійсність прямо не встановлено законом або якщо він не визнаний судом недійсним (ст. 204 ЦК України).

Перші є неправомірними, якщо за своїм змістом, формою та іншими умовами суперечать імперативним приписам цивільного законодавства – це (т.зв. нікчемні правочини). Другі – визначаються неправомірними судами на вимогу заінтересованої сторони з підстав, передбачених законодавством (оспорювані правочини).